

Van tegenstanders bondgenoten maken

Martin Koster nam afscheid van Zuidwest

‘Laat de mens in ons naar boven komen en krachtig worden, zodat we van tegenstanders bondgenoten kunnen maken. In navolging van Jezus die ons leert om te zoeken wat verloren is.’ Met woorden van die strekking eindigde Martin Koster op 27 november zijn laatste preek als dominee van Den Haag-Zuidwest, locatie Bosbeskapel.

Martin (63) werkte negen jaar in Zuidwest, de vierde gemeente die hij diende in ruim dertig jaar. Tienduizend dagen predikant had collega Sandra den Hollander uitgerekend bij het afscheid. Nu de pensioenleeftijd in zicht komt, wil hij zich nog een aantal jaren wijden aan onderwijs en onderricht. Wat het precies gaat worden is nog niet helemaal zeker. ‘In elk geval blijf ik Nederlands geven aan anderstaligen en ga ik verder met mijn cursus Hebreeuws. Verder zie ik wel wat er op mijn pad komt.’

Martin is afkomstig uit de Hoeksche Waard. De beslissing om predikant te worden werd pas in een laat stadium genomen. Aanvankelijk koos hij voor een studie vliegtuigbouw aan de Technische Universiteit Delft. ‘Ik was een echte bèta, dus een technische studie lag voor de hand, maar na een maand of vier zag ik in dat deze studie niet bij mij paste. Een aantal jaren werkte ik toen in de tuinderij van mijn vader. Een vriend wees me op theologie. We waren actief in de kerk en ik zong destijds in een koor. Na een bezoek aan een oriëntatiedag theologie viel het kwartje.’

Kampen en Israël

In Kampen beleefde Martin een intensieve en zeer verrijkende studietijd. ‘Kampen was destijds nog een echte studentenstad met veel cultuur en reuring. Later werd dat minder omdat verschillende hogescholen naar Zwolle verhuisden.’ Een tussenjaar als vrijwilliger in de christelijke kibboets Nes Ammim in Israël verdiepte Martins fascinatie voor de Joodse cultuur en geschiedenis. ‘Daar viel ook het besluit om de kerk in te gaan.’

In Leimuiden vond hij zijn eerste gemeente. Een plattelandsgemeenschap onder de rook van Schiphol waar rond die tijd de eerste stappen in het Samen op Weg-proces werden gezet. ‘Als gereformeerd predikant had ik met twee hervormde collega’s te maken en dat klikte.’ Capelle aan den IJssel werd de tweede halte in Martins loopbaan: ‘Van het dorp naar de stad, want Capelle leunde zwaar op Rotterdam. Los zand, zo ervoer een deel van de mensen de kerkelijke gemeente aldaar en het werd met elkaar een uitdaging om daar verbinding en verbondenheid te brengen. Wat heel goed werkte was een musical die we instudeerden en uitvoerden met jong en oud.’

Martin en zijn vijgenbomen

Niet geheel toevallig preekte hij bij zijn afscheid over Zacheüs die in een vijgenboom krom om Jezus te zien. Martin is een enthousiast kweker van vijgenbomen. Twee fraaie exemplaren in zijn tuin herinneren hem aan vorige gemeenten en elk jaar leveren die twee nieuwe stekken op die hij royaal uitdeelt aan vrienden en toevallige passanten. In ‘Kerk in Den Haag’ vertelde Martin al eens over de betekenis van de boom: ‘Als je een vijgenboom niet snoeit groeit hij zichzelf dood. De aarde zal zijn als een tuin. We zijn als mensen op aarde neergezet met een opdracht: bewerk en bewaar deze tuin. Ik ben bevreesd voor onze aarde. Als je ziet wat er ondergronds aan raketten in de woestijn staat... Wij zijn uit de aarde genomen, behoren haar toe en dragen voor haar en voor elkaar grote verantwoordelijkheid.’

Ook in zijn derde gemeente, Honselersdijk, bleek de musical een belangrijk middel om gemeenteleden van diverse leeftijden en achtergronden bij het kerkelijk leven te betrekken. Voor Martin was Honselersdijk ook een beetje thuiskomen, want hij stamt uit een tuindersfamilie. 'Wat de schaal en moderniteit betreft steekt het Westland natuurlijk overal bovenuit, maar de ondernemerszin herkende ik wel. In mijn jonge jaren heb ik vier jaar als tuinder gewerkt. Dat helpt wel als je in het Westland pastorale gesprekken moet voeren.'

Breed inzetbaar

Dat Den Haag een mogelijke volgende plek zou worden, werd langzaam maar zeker duidelijk toen zijn twee dochters Geerte en Noor vanuit het Westland in Den Haag naar school gingen. 'Zij waren enthousiast over de stad, en Janie, mijn vrouw, had er een baan als geestelijk verzorger.' Incognito kwam Martin de sfeer proeven in de Bosbeskapel en die ervaring gaf de doorslag om te solliciteren. Hij begon kort na de grote bezuinigingsoperatie die tot de vorming van één grote wijkgemeente Zuidwest leidde en dat was, in de woorden van voorzitter van de Algemene Kerkenraad David Renkema, 'geen gespreid bedje'. Pijn, boosheid en verdriet waren er nog volop na het sluiten van de Bethelkerk en de Valkenboskerk.

Martin daarover: 'In het pastoraat was dat goed te merken. Toch waren er voor ons als predikanten ook positieve punten. We werden breder inzetbaar zodat we onze kwaliteiten volop konden benutten. Binnen Zuidwest zijn mooie dingen tot stand gekomen. Denk aan het kringwerk, diaconale initiatieven zoals Beursplein en de opvang van asielzoekers, maar ook in het pastoraat.'

Terugkijkend op dertig jaar predikantschap spreekt Martin van de kerk als 'een leuk bedrijf', met een geweldige inzet van vrijwilligers. 'De kern voor mij zijn de verhalen uit de Bijbel waarin we steeds weer nieuwe inspiratie vinden en nieuwe accenten ontdekken. Dat we die mogen doorgeven als wegwijzers in het leven, is telkens weer een avontuur.'

Mede door reizen die hij met gemeenteleden ondernam naar Israël verdiepte Martin zich steeds meer in Hebreeuws als de taal van het Oude Testament. 'Op een gegeven moment ben ik er cursussen in gaan geven. Hoe lees je die oude boeken en welke vertaalkeuzen kun je maken, dat zijn vragen waar veel belangstelling voor bestaat. Ik ben nu aan het bekijken of ik iets van die kennis kan doorgeven aan kerkelijk werkers.'

Woord en beeld

De liefde voor taal en wat daarachter schuilgaat ontdekte Martin ook in kerkmuziek. Hij is een enthousiast zanger in een projectkoor en maakte altijd veel werk van de keuze van liederen en muziek in de eredienst: 'Met muziek en andere kunstvormen kunnen we het Woord op een andere manier en vaak ook beter overbrengen dan met louter spreektaal.' Met veel genoegen keek Martin in zijn afscheidsdienst terug op de activiteiten die hij in de Bosbeskapel ontwikkelde rond een expositie van schilderijen van Jaap Min. 'Beelden voegen iets toe aan wat we in de kerk met elkaar beleven. Ze kunnen je raken, zoals ook muziek en stilte mensen verder kunnen brengen in de geloofsbeleving.'

Nu zij als 'gewone gemeenteleden' hun weg vervolgen, zullen Martin en zijn echtgenote Janie van Middelkoop vaker op zondagochtenden op pad gaan om elders inspiratie op te doen. 'We gingen zo af en toe al eens naar de Dominicuskerk in Amsterdam. En we zijn ook weleens te gast in synagoges. Vanuit die nu ontstane vrijheid gaan we zeker ook op verkenning.'

Hans Willems

De stilte zoeken

Als ik in de zoekmachine van Google het woord stilte invoer, dan komt direct de pagina over stilte tevoorschijn. In de christelijke traditie komt het begrip stilte veel voor. De coronalockdown zorgde voor een unieke stilte in Nederland en de rest van de wereld. Hoe verhouden mensen zich tot de stilte? Deze vraag kwam bij mij op in de tijd, waarin het coronavirus in onze samenleving en in de wereld kwam en het leven voor een groot deel stil kwam te liggen tijdens een lockdown. Deze stilte overkomt ons.

Gijs Weijers is religiewetenschapper en schrijft op de website van NieuwWij naar aanleiding van een metafoor van Wim Jansen over corona:

‘Plannen vallen in duigen, terwijl we moeten vrezen voor onze gezondheid en die van de mensen om ons heen. Hij veroordeelt ons tot leegte en stilte die overblijven als het dagelijks geraas wegvalt en werpt ons zo terug op de basis. Onze naasten, onze innerlijke wereld.’ (para. 1)

De stilte waar Gijs Weijers het over heeft lijkt anders dan wat ik vond in artikelen over stilte in het spirituele tijdschrift Hapinez. In deze artikelen lees ik dat mensen in eerste instantie op zoek gaan naar zingeving en dat ze behoefte hebben aan verbinding met een religie. Die zoektocht naar zingeving gaat via allerlei wegen en wordt gezocht in de nieuwe spiritualiteit. In een artikel lees ik ook dat er een verlangen is naar liefde, erkenning, vergeving en mededogen. De mensen die geïnteresseerd zijn in de nieuwe spiritualiteit zijn betrokken bij de maatschappij en denken

bewust na over hun levensstijl. Op verschillende wijze ontdekken zij de stilte door meditatie, gebed, rituelen of in de natuur zijn. Na jarenlang meditatiebeoefening blijkt de behoefte van stilte ineens heel groot als er veel drukte en lawaai is of iemand heeft de stilte nodig om zijn dagelijkse werk uit te kunnen oefenen. Maar het kan ook zo zijn dat je zo'n druk bestaan hebt met veel mensen om je heen, dat je het na een drukke periode nodig hebt om in de stilte tot jezelf te komen. In de stilte ervaren ze iets dat groter is dan henzelf. Er wordt verbinding met de Schepper gevonden of de ervaring van een dynamisch geheel, waarin God een mysterie is. In zijn boek 'Zwevende gelovigen' zegt Joep de Hart (2011): 'Zelfspiritualiteit is de lingua franca van de nieuwe spiritualiteit.'

Zelf neem ik iedere dag in de ochtend en in de avond ruimte en tijd voor spirituele bezinning. Ik lees een gedeelte uit de Bijbel en luister naar wat God mij te zeggen heeft in Zijn Woord en daarna bid ik en word ik innerlijk stil. Het is een ritueel geworden. Ik kan niet meer zonder. Het inspireert me en heeft met mijn spiritualiteit te maken. Het is verbonden aan de christelijke traditie. Discipline en regelmaat zijn voor mij nodig om tijd te maken voor deze inspiratiebronnen.

Voor theoloog Anselm Grün brengt het Jezusgebed tijdens de meditatie hem naar de stille ruimte in zichzelf, waar de drie-enige God met zijn barmhartigheid en liefde woont. 'Alleen in deze ruimte kun je stil en in een innerlijke vrijheid reageren op alledaagse conflicten' (Grün, 2015, p. 122). Alleen door consequent deze spirituele weg te gaan kan hij verbinding houden met zijn stille ruimte en rust ervaren. In de Bijbel zien we in de evangeliën, dat voor Jezus momenten van stilte en een rustige plek van wezenlijk belang zijn. In Matteüs 4: 1-11 en Lucas 4: 1-13 wordt verteld, dat Jezus veertig dagen de woestijn in ging. 'Gedurende deze "theologische" tijdsfase nemen de hoedanigheden van stilte en afzondering een grote plaats in. Confrontatie met jezelf en met de goddelijke opdracht in de wereld dienen zich in de stilte

aan', schrijft Piet Schelling in zijn boek 'Werkwoorden in de Bijbel: Hun betekenis in godsdienst en cultuur' (2006, p. 606).

Veertigdagentijd

Op woensdag 22 februari begint in de kerk de veertigdagentijd. Veertig dagen om al Bijbellezend en bezinnend ons voor te bereiden op het gedenken van dat grootse gebeuren van de dood en de opstanding van Jezus. We kunnen dat persoonlijk doen door thuis elke dag een moment stil te zijn en te bidden en te luisteren, maar we kunnen het ook samen doen. Samen zijn we geroepen om Jezus te kennen en te volgen.

Marijke Bruijne schreef voor het oratorium 'Als de graankorrel sterft...' een lied voor de veertigdagentijd, het Veertiglied, een lied van voorbereiding op en verlangen naar iets nieuws, naar Pasen. Tot slot geef ik het eerste couplet van het lied mee:

*Veertig dagen nog tot pasen,
tot de winter is gegaan
en het lengen van de dagen
kou en duister gaan verjagen
en het leven op zal staan.
Veertig dagen, weken, jaren
wachten, weten en ervaren
dat iets nieuws, verandering
met vreugd' en moeite samenging.*

Sandra den Hollander

Geloven moet je leren

Naar aanleiding van het zestigjarig ambtsjubileum van ds. Fokke Fennema in januari 2023 gaan wij het gesprek met hem aan.

Hoe het begon

Ds. Fennema ging in januari 1963 in Schoonrewoerd aan de slag. Het was de beruchte winter die de ouderen zich wel kunnen herinneren. Auto's reden op het IJsselmeer en Reinier Paping won de Elfstedentocht. Ds. Fennema zal dat als echte Fries niet gauw vergeten. Als beginnend dominee moest je het eigenlijk allemaal zelf ontdekken. Natuurlijk was er kennis over de Bijbel, maar in een kerkelijke gemeente als pastor en herder optreden leerde je met vallen en opstaan. Er waren toen nog geen cursussen of enige vorm van professionele (na)scholing. Zeker in een dorp had de dominee dezelfde status als de dokter en de burgemeester. Mensen keken tegen je op.

Zo gaandeweg vindt ds. Fennema zijn weg in de kerkelijke wereld. Met een beetje Friese nuchterheid gaat hij te werk. Hij is altijd wel duidelijk en helder. Dat is voor sommige mensen wel even wennen. Hij werkte ook in De Bilt, Zwijndrecht en vanaf 1981 in Den Haag. Eerst in de Vredekerk en later in de Thomaskerk.

Emeritaat

Eigenlijk weet ds. Fennema niet wat het is om met pensioen te zijn. Hij heeft het nog steeds druk. Hij is thuis mantelzorgverlener en gaat nog steeds in diensten voor. Sommige collegae vinden dat merkwaardig; ze zeggen dan: je bent toch met pensioen? Er is weinig tijd om te schilderen. Vroeger was dat een goede manier om de zinnen te verzetten.

Geloof

Het geloof is voor ds. Fennema vanzelfsprekend belangrijk. Je leert zeker als theologiestudent de hoofdlijnen van de theologie, maar een andere zaak is om dit in de pastorale praktijk te brengen. Eigenlijk staat de ontmoeting met de medemens centraal. Mensen vertrouwen je en vertellen vaak dingen, die ze niemand anders willen of kunnen vertellen. Dit zijn de waardevolle contactmomenten. Ook het met elkaar bidden, zingen en het avondmaal vieren zijn essentieel om als christen het geloof te beleven. Ds. Fennema citeert in dit verband weleens zijn echtgenote die ooit zei: wij hebben het geloof geleerd, maar niet leren geloven. Daar heb je een leven voor nodig.

Toekomst

Ds. Fennema is niet iemand die pessimistisch is over de toekomst. Natuurlijk kunnen en zullen kerkvormen veranderen, maar het verhaal van Jezus en God zal altijd te horen zijn. Als ik hem vraag hoe het verder moet met de kerk, moet hij dan ook glimlachen. Christen zijn vraagt, zo zegt hij, een zekere vorm van rebellie. Je moet juist je stem verheffen als er kritiek moet worden gegeven en zaken aan de kaak moeten worden gesteld. Het moet wel opbouwende kritiek zijn en met respect voor een ander. Dat mis je tegenwoordig weleens. Jezus was toch ook kritisch tegenover de Farizeeërs en niet een soort Sinterklaas of allemansvriend.

Jubileum

Op 29 januari is het zover. In de Lutherse Kerk is er een viering ter gelegenheid van dit bijzondere jubileum. 'Ach', zegt ds. Fennema, 'van mij hoeft het niet zo.' Maar toch zal hij ook dan de preek verzorgen. Wat er verder gaat gebeuren ziet hij wel.

Ds. Fennema is voorlopig nog druk met het voorbereiden van diverse diensten, het maken van preken en uitzoeken van liederen. Het moet allemaal wel liturgisch kloppen. Ook in Zuidwest

gaat hij nog regelmatig voor. Maar eens opletten wat hij ons gaat vertellen. Dat doet hij alleen niet meer vanaf de preekstoel. Ook een dominee kan vallen en daar is het leven te kostbaar voor.

Christiaan Scheen